

UDK 37.064.1:316.624-057.874(049.3)

Primljeno: 23. 05. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Ibrahim Kabil

TEMELJITO ISTRAŽIVANJE DINASTIČKOG IDENTITETA SLAVNE BOSANSKE VLADARSKE OBITELJI

(Emir O. Filipović, *Kotromanići: Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni*, Univerzitet u Sarajevu - Filozofski fakultet, Sarajevo, 2022)

Monografija *Kotromanići: Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni* autora Emira Filipovića je detaljna studija o najmoćnijoj srednjovjekovnoj bosanskoj dinastiji – Kotromanićima. Djelo predstavlja razrađene radove objavljene u časopisu *Südost-Forschungen* 2019. godine, te u okviru predavanja u Brusa bezistanu u Sarajevu u organizaciji Muzeja Sarajeva septembra 2021. godine. Monografija je objavljena u izdanju Centar za historijska istraživanja (CeHIS) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i predstavlja rezultat višegodišnjih arhivskih istraživanja o bosanskom srednjovjekovlju u širem regionalnom kontekstu koja je Filipović zaokružio ovim izuzetnim djelom o vladarskoj dinastiji Kotromanića, njihovom porijeklu te modelima stvaranja i oblikovanja dinastičkog identiteta u kontekstu srednjovjekovnih političko-društvenih i ekonomsko-socijalnih odnosa.

Svoja istraživanja autor je bazirao na detaljnim uvidima u neobjavljenu izvornu građu deponovanu u Državnom arhivu u Dubrovniku, Državnom arhivu u Zadru, te dokumentima u elektronskom obliku u arhivskim institucijama u Budimpešti, Ljubljani, Vatikanu i Veneciji.

Termin „dinastija“ se odnosi na kontinuiranu liniju vladara iz iste porodice koji nasljeđuju vlast jedan od drugog. U kontekstu srednjovjekovne Bosne dinastija se odnosi na Kotromaniće, vladarsku dinastiju koja je vladala bosanskom srednjovje-

kovnom državom. Srednjovjekovna Bosna je bila samostalna država koja je obuhvatala veći dio današnje Bosne i Hercegovine, kao i dijelove današnjih susjednih teritorija. U to vrijeme dinastija Kotromanića je bila dominantan centar moći u Bosni, s banovima i kraljevima koji su vladali državom.

Autor se fokusira na proces stvaranja i oblikovanja dinastičkog identiteta porodice Kotromanić, počevši od njenih skromnih početaka pa sve do pada Kraljevine 1463. godine. Kroz analizu dostupnih historijskih izvora Filipović proučava porijeklo Kotromanića, njihovu političku i društvenu ulogu u Bosni, kao i uticaj koji su imali na razvoj srednjovjekovnog bosanskog društva. Dinastički identitet može biti važan faktor u formiranju političke stabilnosti, legitimiteta i kontinuiteta vlasti, kao i u oblikovanju kolektivnog identiteta etnije, države ili regije koju su vladari predstavljali.

Kotromanići su igrali ključnu ulogu u oblikovanju političke, društvene i kulturne scene srednjovjekovne Bosne. Dinastija Kotromanića, međutim, doživljava dekadenciju nakon smrti kralja Tvrtka I. Unutarnji sukobi i osmanska ekspanzija doveli su do slabljenja Kraljevine, a konačni pad se dogodio 1463. godine.

Monografija *Kotromanići: Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni* ima 220 strana i sastoji se od uvoda, pet poglavlja, zaključka i priloga.

U *Uvodu* autor navodi da je bosanska dinastija Kotromanić bila vladarska dinastija koja je, kako se navodi, „Božijom milošću“ vladala Bosnom od 12. do 15. vijeka. Kotromanići su postali dominantna snaga u Bosni i igrali ključnu ulogu u političkim, društvenim i kulturnim događanjima u regiji. Njihova vlast je avanzirala od titule bana do kraljevske titule, a najistaknutiji vladar bio je kralj Tvrtko I. On je uspio ujediniti veći dio Bosne, Hrvatske i Dalmacije i proglasiti se kraljem Bosne 1377. godine. Njegova vladavina se smatra vrhuncem moći i utjecaja Kotromanića. Tvrtko I je ostavio značajan trag u bosanskoj historiji, šireći teritorij Kraljevine Bosne, jačajući kraljevsku vlast i uspostavljajući diplomatske veze s drugim evropskim vladarima.

U prvom poglavlju *Dinastičko ime Kotromanić u pisanim izvorima* autor nas upozna sa hronološkim pojavljivanjem dinastičkog imena „Kotromanić“ u pisanim izvorima koji se odnose na srednjovjekovnu Bosnu. Ime se prvi put javlja tek 1403. godine, a najpoznatiji pisani izvori u kojima se spominje dinastija Kotromanić su dubrovački arhivi, povelje, pisma i historiografski zapisi. Dubrovački arhivi, posebno *Dubrovački arhivski zbornik*, sadrže niz pisanih dokumenata koji se odnose na političke događaje i veze između Dubrovnika i Bosne, uključujući povelje i ugovore koje su potpisivali vladari dinastije Kotromanić s Dubrovnikom. Ti dokumenti često spominju ime Kotromanić kao dinastičko ime vladara Bosne.

U kontekstu srednjovjekovne Bosne dinastički identitet Kotromanića se odnosi na svijest i povezanost članova dinastije Kotromanić, njihovu nasljednu vezu i identifikaciju s prethodnim vladarima iz iste dinastije. Kotromanići su razvili vlastiti dinastički identitet kroz nasljedne titule, kraljevske ceremonije i simbole koji su obilježavali njihovu vladavinu.

Filipović navodi izvore koji se bave srednjovjekovnom Bosnom, kao što su historiografski zapisi i djela u kojima se spominje dinastija Kotromanić i njeni vladari. Važno je napomenuti da su mnogi pisani izvori srednjovjekovne Bosne fragmentarni i postoje određene nedoumice i kontroverze vezane uz tačno porijeklo i značenje prezimena „Kotromanić“. Međutim, u pisanim izvorima koji se odnose na srednjovjekovnu Bosnu dinastičko ime Kotromanić se koristi za označavanje vladarske dinastije koja je vladala banovinom i Kraljevinom Bosnom.

Naziv drugog poglavlja je *Razvoj vladarskog roda, krvne veze i pitanje nasljeđivanja*. To su važni aspekti u formiranju dinastičkog identiteta i nasljeđivanja vlasti. U kontekstu Kotromanića i srednjovjekovne Bosne ti aspekti imaju poseban značaj. Vladarski rod Kotromanića započeo je s banom Prijездом I Kotromanićem. Njegovi potomci su nastavili vladati Bosnom kao vladarska dinastija. Krvne veze unutar dinastije su bile ključne jer su Kotromanići nasljeđivali vlast jedan od drugog prema neodređenom nasljednom redu, najčešće nasljeđivanjem titule kroz krvnu liniju. To je osiguralo kontinuitet vladavine i održavanje dinastičkog identiteta.

Pitanje nasljeđivanja vlasti bilo je važno jer je utjecalo na stabilnost i legitimitet vladavine. U slučaju Kotromanića nasljeđivanje vlasti se odvijalo unutar dinastije, pretežno s oca na sina. Međutim, postojale su i situacije u kojima nasljedstvo nije bilo jasno definirano ili su se pojavljivali konkurenti za vlast, što je znalo rezultirati političkim sukobima.

Naime, nisu svi vladari Bosne imali sina tako da nasljeđivanje sa oca na sina nije uvijek bilo moguće. Svi muški nasljednici se javljaju kao braća a njihov odnos se utvrđuje po redu nasljeđa. Nazivanje prethodnika na prijestolju bratom redovito je proglašavano svojevrsnim ceremonijalnim običajem, odnosno svečanom formulom prepisanom iz prethodnih povelja kako bi se iskazalo poštovanje jednakom pojedincu.

Također, u srednjovjekovnoj Bosni nasljeđivanje vlasti nije bilo striktno pravno regulirano kao što je kasnije postalo u drugim evropskim državama. Stoga su se ponekad pojavljivali sukobi, a dolazilo je i do promjena u vlasti. Osim toga i vanjski faktori odnosno politički interesi drugih sila na Balkanu, poput Osmanskog Carstva, također su uticali na pitanje nasljeđivanja vlasti i promjene u dinastičkom identitetu.

U zaključku, razvoj vladarskog roda Kotromanića, krvne veze unutar dinastije i pitanje nasljeđivanja vlasti igrali su važnu ulogu u formiranju dinastičkog identiteta i kontinuiteta vladavine u srednjovjekovnoj Bosni. Ovi aspekti su oblikovali političku strukturu i dinamičnost vladarskog roda Kotromanića tokom razdoblja njihove vladavine.

U trećem poglavlju *Politički programi, stari rodoslovi, „roditelji i praroditelji“* politički programi se odnose na ciljeve, političke strategije i politike koje su vladari Kotromanića sprovodili kako bi održali vlast i promovisali interese svoje dinastije. Ovi programi su se razvijali u skladu s političkim, društvenim i kulturnim okolnostima tog vremena.

Stari rodoslovi, odnosno genealoški zapisi, igrali su važnu ulogu u afirmiranju dinastičkog identiteta. Oni su predstavljali genealoške tablice koje su dokumentirale porijeklo i nasljednu vezu članova dinastije. Stari rodoslovi služili su kao legitimacijski alat za potvrdu vladarskog prava i nasljeđivanje vlasti. Rodoslovi su obično pratili krvne veze i pretke vladara unazad nekoliko generacija, ponekad čak i do mitoloških ili mitskih predaka.

Rodoslovi, politički programi i koncept „roditelja i praroditelja“ bili su ključni elementi u održavanju i oblikovanju dinastičkog identiteta Kotromanića. Oni su pomagali u legitimizaciji vlasti, afirmiranju kontinuiteta vladarske linije i održanju političke i društvene stabilnosti. Uzevši u obzir to da u srednjovjekovnoj Bosni, kao i u Evropi tokom ranijih razdoblja, blizina srodstva nije bila presudna u određivanju vladarevog nasljednika na prijestolju, može se zaključiti da ban Ninoslav nije nužno morao biti direktni krvni potomak bana Kulina. Tako Filipović razrješava i dilemu Ninoslavljevog nasljednika, bana Prijezde, prvog poznatog Kotromanića, koji nije bio Ninoslavljev ni brat ni sin ni unuk ali je, sudeći prema postojećim izvorima, ipak bio član porodice iz koje su birani kandidati za prijestolje.

„Roditelji i praroditelji“ su termini koji se koriste za označavanje neposrednih prethodnika ili starijih generacija u porodičnom stablu. U kontekstu dinastije Kotromanić, „roditelji i praroditelji“ se odnose na prethodne vladare ili članove dinastije koji su bili direktni prethodnici vladara u trenutnoj generaciji. Poznavanje i spominjanje „roditelja i praroditelja“ imalo je važnu ulogu u održavanju veze s prethodnim vladarima, afirmiranju kontinuiteta dinastije i nasljeđivanju vlasti.

Četvrto poglavlje nosi naslov *Izmišljanje predaka? Stvaranje priče o porijeklu Kotromanića*. Postoji nekoliko teorija koje sugerišu mogućnost izmišljanja predaka i stvaranja priče o porijeklu Kotromanića. Ove teorije se uglavnom temelje na nedostatku jasnih i pouzdanih izvora i dokumenata iz tog razdoblja, što ostavlja prostor

za špekulacije i kontroverze. Jedna od teorija sugerise da je dinastija Kotromanić izmislila svoje porijeklo kako bi se povezala s prethodnim vladarima i pridobila legitimitet vlasti. Prema ovoj teoriji, Kotromanići su konstruirali svoje rodoslove i mitološke priče o svom porijeklu kako bi se predstavili kao legitimni nasljednici vlasti i ojačali svoj politički položaj. Druga teorija se odnosi na mogućnost da su Kotromanići bili svjesni nedostatka jasnih pisanih izvora o svom porijeklu te su zato razvili priče i legende o svojim precima kako bi popunili praznine. U nedostatku čvrstih dokaza oni su mogli stvarati priče o slavnim ili mitološkim precima kako bi ojačali svoj dinastički identitet i legitimitet. Važno je napomenuti da su ove teorije spekulativne i da nema čvrstih dokaza koji bi potvrdili ili osporili njihovu istinitost. Period rane srednjovjekovne Bosne karakterisan je fragmentarnim i rijetkim pisanim izvorima, što ostavlja prostor za interpretaciju i raspravu o porijeklu dinastije Kotromanić. Međutim, nije bilo od presudnog značaja da li su priče o porijeklu dinastije Kotromanića bile izmišljene ili istinite, niti da li su članovi tog roda uopće bili *signori ab antiquo* (od starine), nego da su njihovi podanici u to vjerovali te da su ih prihvatili kao etablirane i tradicionalne vladare Bosne još od nekih neodređenih „najstarijih vremena”.

U uticajnom historiografskom djelu *Il regno degli Slavi* (Kraljevstvo Slavena) Maura Orbinija on vrijeme radnje smješta u rani trinaesti vijek, nakon vladavine bana Kulina, identificira rodonačelnika dinastije kao Nijemca, tvrdeći da osim tih podataka nije uspio pronaći ništa drugo napisano o Kotromanićima „koji su vladali od starine u Bosni”. Problemsko pitanje o porijeklu Kotromanića može se suziti na dvije glavne pretpostavke. Prva od njih uzima da je eponimni osnivač Kotromanića mogao biti izvjesni ugarski plemić zvani *Cotroman*, spomenut na spisku svjedoka pobrojanih u povelji koju je 1163. godine izdao ugarski kralj Stjepan III. Druga pretpostavka zanemaruje Kotromanovo lično ime i okreće se epitetu „Gotto”, spomenutom u dokumentu iz 1432, ili „Tedesco” i „Germano” kako su to već interpretirali Orbini i njegovi sljedbenici, te traga za porijeklom osnivača dinastije u Njemačkoj.

Kao i kod mnogih historijskih pitanja, rasprave o porijeklu i stvaranju priče o Kotromanićima su kontinuirane i temelje se na interpretaciji dostupnih dokumenata i arheoloških nalaza. Važno je uzeti u obzir sve dostupne izvore i promatrati ih kritički kako bismo dobili cjelovitu sliku o historiji dinastije Kotromanić.

Vizualni elementi u konstrukciji dinastičkog identiteta, što je naslov petog poglavlja, imaju također važnu ulogu u konstrukciji dinastičkog identiteta. Oni se koriste kako bi se predstavili i afirmirali vladari i njihove dinastije, te kako bi se stvorio određen dojam i percepcija o njihovoj moći, prestižu i povezanosti s historijom. U kon-

tekstu dinastije Kotromanić i srednjovjekovne Bosne neki od vizualnih elemenata koji su se koristili su:

Heraldika kao nauka o grbovima, štitovima i njihovom korištenju u identifikaciji i predstavljanju porodice, plemićkih rodova i dinastija, bila je važan vizualni element u konstrukciji dinastičkog identiteta. Kotromanići su imali svoj grb koji se sastojao od različitih simbola, poput štitova, ljiljana, kruna i drugih elemenata koji su simbolizirali njihovu moć i prestiž.

Numizmatika: Kovanje novca je također bilo važno sredstvo vizualne reprezentacije vlasti. Kotromanići su imali vlastitu kovanicu s njihovim imenima, titulama i simbolima na novčićima, što je dodatno potvrđivalo njihovu vlast i autoritet. Pored porodičnog i vladarskog grba na aversu, reverse očuvanih kovanica bosanskih vladara iz petnaestog stoljeća ukrašavala je predstava sv. Grgura koji je bio zaštitnik vladarskog roda Kotromanića ali i cjelokupnog Bosanskog kraljevstva. To je bilo sasvim u skladu s običajima vladarskih familija srednjovjekovne Evrope koje su naročito njegovale i promovirale kult jednog odabranog sveca, istovremeno ga smatrajući svojim patronom i pokroviteljem.

Sfragistika: pečati su bili sredstvo dokazivanja vjerodostojnosti dokumenata pa je jasno i izdiferencirano njihovo korištenje imalo ideološke i političke značajke.

Arhitektura: Građevine, posebno dvorci, palate i crkve, igrali su važnu ulogu u vizualnoj reprezentaciji vladarske moći. Kotromanići su gradili i obnavljali mnoge tvrđave i dvorce, poput crkve sv. Nikole u Milima kod Visokog, fortifikacijskog kompleksa na Bobovcu, u Jajcu i druge, koji su služili kao simboli njihove vlasti i snage. Navedeni objekti su trebali služiti u stvaranju kulta s ciljem učvršćivanja vladarskog položaja.

Svi ovi vizualni elementi su se koristili kako bi se stvorio prepoznatljiv i reprezentativan identitet dinastije Kotromanić. Oni su bili sredstva kojima su vladari i članovi dinastije mogli komunicirati svoju moć, autoritet, povezanost s historijom i identitet vladarske linije. Kroz ove vizualne elemente stvarao se dojam kontinuiteta i prestiža u stvaranju prepoznatljivog i reprezentativnog identiteta dinastije.

Monografija *Kotromanići: Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni* autora Emira O. Filipovića pruža detaljan uvid u proces stvaranja i oblikovanja dinastičkog identiteta Kotromanića. Kroz rodoslove, mitološke priče o porijeklu i povezanost s prethodnim vladarima, dinastija je gradila svoj identitet kao nasljedna vladarska linija. Kroz analizu političkih programa, krvnih veza, nasljeđivanja vlasti, heraldike, numizmatike i drugih vizualnih elemenata monografija prikazuje kako su Kotromanići uspjeli afirmirati sebe kao vladarsku dinastiju.

U cjelini, knjiga pruža duboko i temeljito istraživanje dinastičkog identiteta Kotromanića u srednjovjekovnoj Bosni. Autor donosi važne spoznaje o političkom, kulturnom i društvenom kontekstu u kojem je dinastija djelovala, te ističe važnost vizualnih elemenata i političkih strategija u izgradnji i održavanju dinastičkog identiteta. Uticaj vladavine dinastije Kotromanić na ukupnu historiju Bosne i Hercegovine presudno je značajan. Danas Kotromanići predstavljaju važan dio državotvornog, političkog i kulturnog nasljeđa Bosne i Hercegovine te su fokusni predmet proučavanja i interesovanja historičara i drugih istraživača. Knjiga obiluje priložima i slikama po velja, štitova, grbova, novca, pečata i nacrt crkava iz tog perioda. Monografija na kraju donosi spisak korištenih izvora. Autor je svoja istraživanja vršio u najvažnijim arhivima referentnim za ovu temu. Spisak literature omogućuje budućim istraživačima da lakše dođu do izvora vezanih za izučavanje tema bosanskohercegovačke medievalistike.

Adresa autora
Author's address

Ibrahim Kabil
samostalni istraživač, Tuzla
ibrahim.kabil@hotmail.com

